

Dr. sc. IVAN BLAŽEVIĆ, izvanredni profesor
Hotelijskog fakulteta u Opatiji

RECENTNE PROMJENE DEMOGRAFSKE SLIKE I STUPNJA URBANIZACIJE NA KVARNERU

UDK: 911.3:314

Primljeno: 01. 09. 1994.

Izvorni znanstveni članak

Smješten između istarskog poluotoka i gorskog trupa Velebita, Kvarner zauzima 3 264 kmpovršine i broji 309 759 stanovnika (1991. godine). Demografska slika, inače promjenjiva u prostoru i vremenu, ukazuje na nisku stopu prirodnog kretanja, neujednačenu strukturu stanovništva i njegovu pretežnu koncentraciju u gradska središta. Opće značajke Kvarnera mogu se svesti na sljedeće: populacija stari, Hrvati neprestano i uvjerljivo drže brojčanu prevagu, tercijarni sektor djelatnosti apsorbira većinu aktivnog stanovništva, ruralna naselja pretežno stagniraju ili opadaju, urbana središta mahom bilježe porast broja stanovnika tako da stupanj urbanizacije prati uzlazni trend. Autor vrši analizu i usporedbu demografskih kretanja na kopneno-otočnom dijelu Kvarnera.

Ključne riječi: prirodno kretanje, smanjena stopa nataliteta, povećana stopa mortaliteta, prirodna obnova, gospodarska struktura, nacionalna struktura, stupanj urbanizacije, diferencirana dinamika, Rijeka, obala, otoci.

UVOD

Kvarnerski kraj, kopneno - otočni prostor između istarskog poluotoka na zapadnoj i izduženog trupa Velebita na istočnoj strani, međusobno dijele Primorsko - goranska i Ličko-senjska županija. Novim teritorijalno-upravnim ustrojem, koncem 1992. godine, na Kvarneru je od prijašnjih osam općina nastalo sedam gradova i dvadeset dvije općine.¹ U ovom je radu obuhvat Kvarnera proširen na Pag, premda spomenuti otok ima sponu (most), preko Ljubačkih vrata, na sjevernu Dalmaciju.²

Naznačeni okvir, poglavito sazdan od karbonatnih stijena kredno - jurske starosti i prošaran "krpama" paleogenog fliša, zauzima površinu od 3 264 km. Na toj površini živi 309 759 stanovnika (1991. godine) što daje prosječnu gustoću 94,9 sta-

1 Gradovi kao jedinice lokalne samouprave: Rijeka, Opatija, Crikvenica, Novi Vinodolski, Senj, Rab i Krk.

Općine: Bakar, Baška, Cres, Čavle, Dobrinj, Jelenje, Karlobag, Kastav, Klana, Kraljevica, Lovran, Mali Lošinj, Malinska, Matulji, Mošćenička Draga, Novalja, Omišalj, Pag, Punat, Vinodolska (Bri-bir), Viškovo i Vrbnik.

2 Pag, povijesno sastavni dio Dalmacije, autor je priključio Kvarneru iz razloga što je ne tako davno ulazio u sklop Zajednice općina Rijeka i što odnedavna pripada Ličko-senjskoj (a ne Zadarsko-kninskoj) županiji.

novnika na četvorni kilometar. Udjel Kvarnera u površini Republike Hrvatske iznosi 5,8 posto, a u demografskoj masi 6,5 posto. Na koprenom pojasu Kvarnera, koji se proteže od sela Zagorje na opatijskom području do uvale Trstenica jugoistočno od Karlobaga, živi preko 85 posto stanovnika čitavog kvarnerskog kraja. Postojeći nerazmjer naseljenosti, priobalje - otoci, posljedica je niza utjecaja. Na primjer: prometne povezanosti, gravitacijskih dometa na kontinentском zaleđu i suvremenih migracijskih strujanja u potrazi za boljitkom. Važnije potankosti prostorne diferencijacije upoznat ćemo na odabranim primjerima strukture stanovništva i stupnju urbanizacije.

PRIRODNO KRETANJE I STRUKTURA STANOVNIŠTVA

Prirodno kretanje stanovništva, od 1971. do 1980. i od 1981. do 1990. godine, ukazuje na smanjenje stope nataliteta i povećanje stope mortaliteta. Tako je tijekom prve dekade u kvarnerskim naseljima evidentirano 38 979, a tijekom druge 37 073 živorođene djece. U prvospomenutom vremenskom intervalu (1971.- 1980.) umrlo je 25 257, dok je u narednom desetljeću (1981.-1990.) umrlo 29 670 stanovnika. Generalno uzevši prirodni prirast je nizak.³ Jedino bivša općina Rijeka iskazuje kontinuiran višak rođenih nad umrlima. Otok Rab je jedne godine imao negativan prirodni saldo. Sve ostale dojučerašnje općine na Kvarneru jako variraju u tom pogledu, s tendencijom negativnog prirodnog kretanja stanovništva. Polovi su Rijeka i Senj na priobalju, te Rab i Pag na otocima. Postojeći trendovi demografske dinamike i sastav stanovništva su rezultanta široke lepeze čimbenika, među kojima se mogu izdvojiti: napuštanje patrijarhalnog i prihvaćanje suvremenog načina života, progres medicinske znanosti i produženi životni vijek, slobodna primjena sredstava protiv začeca, pravo supružnika da planiraju veličinu svoje porodice itd. Još nešto, golemu većinu stanovništva umire od bolesti krvožilnog sustava i neoplazmi (tumora).

3 Stopa prirodnog prirasta, kao razlika stope nataliteta i stope mortaliteta, je niska kada se stanovništvo na određenom području povećava do pet promila godišnje.

Tabela 1. Temeljne strukture stanovništva⁴

Struktura	1971. godine			1991. godine		
	Obala	Otoci	Kvarner	Obala	Otoci	Kvarner
Ukupan broj stanovnika	214434	39036	253470	264387	45372	309759
% stanovništva	85	15	100	85	15	100
Biološka struktura						
Prema spolu						
Broj muških	105391	18637	124028	128948	22104	151052
% muških	49	46	49	49	49	49
Broj ženskih	109043	20399	125442	135439	23268	158707
% ženskih	51	52	51	51	51	51
Prema dobi života (%) ⁵						
Mlado (0 - 19)	28	27	28	25	26	25
Zrelo (20 - 59)	57	49	56	58	53	57
Staro (60 i više godina)	14	24	16	16	20	17
Nacionalna struktura						
Broj Hrvata	172316	36996	209312	196456	39416	235873
% Hrvata ⁶	80	95	83	74	87	76
Broj Srba	17062	715	17777	23942	1446	25366
% Srba	8	2	7	9	3	6
Vjerska struktura						
Broj rimokatolika	za 1971. godinu nema podataka			188173	38299	226472
% rimokatolika ⁷				71	84	73
Broj pravoslavaca				23272	1347	24619
% pravoslavaca				9	3	8
Gospodarska struktura ⁸						
Primarni sektor	1074	496	1570	1094	466	1582
% primarnog sektora	1	4	1	1	3	1
Sekundarni sektor	38372	3837	42209	30376	3340	33716
% sekundarnog sektora	36	32	37	31	24	30
Tercijarni sektor	62761	7679	70440	68025	10289	78314
% tercijarnog sektora	61	64	62	68	73	69

Biološka struktura, koja oslikava stanovništvo prema spolu i životnoj dobi, ne pokazuje na Kvarneru neke osobitosti u odnosu na ostale krajeve istočnojadranskog primorja. Na svim segmentima susrećemo brojčanu prevagu ženskog nad muškim stanovništvom. Raspon među njima se kreće 51 posto naprama 49 posto u korist ljepšeg spola, uz napomenu da su 1971. godine na otocima prevagu držale ženske s tri postotna poena. Posljednjih dvadesetak godina nije došlo do bitnijih poremećaja spolne strukture stanovništva na priobalju niti na otocima. To bi mogao biti znak usporene emigracije muškog dijela stanovništva na relaciji otoci - kopno, ubrzanog iseljavanja ženskog stanovništva s otoka ili pak početak snaženja imigracijskih strujanja na otoke! Osvrt na tri karakteristične dobne skupine stanovništva, čije smo vrijednosti (u tabeli) prikazali relativnim brojevima, nedvojbeno svjedoči da populacija na Kvarneru stari. Između popisa 1971. i 1991. godine mla-

4 Međuopćinski zavod za statistiku Rijeka: Statistički ljetopis Istre, Primorja i Gorskog kotara 1992, Rijeka 1992.

5 Razlika do 100 posto odnosi se na nepoznate.

6 Do pada broja Hrvata 1991. godine došlo je zbog opredjeljenja jednog dijela za regionalizam i jugoslavenstvo.

7 Razlog manjem broju rimokatolika u odnosu na broj Hrvata treba tražiti u 19 335 (6,2 posto) atesta.

8 Za 1991. godinu uvršteni djelatnici društvenog i privatnog sektora.

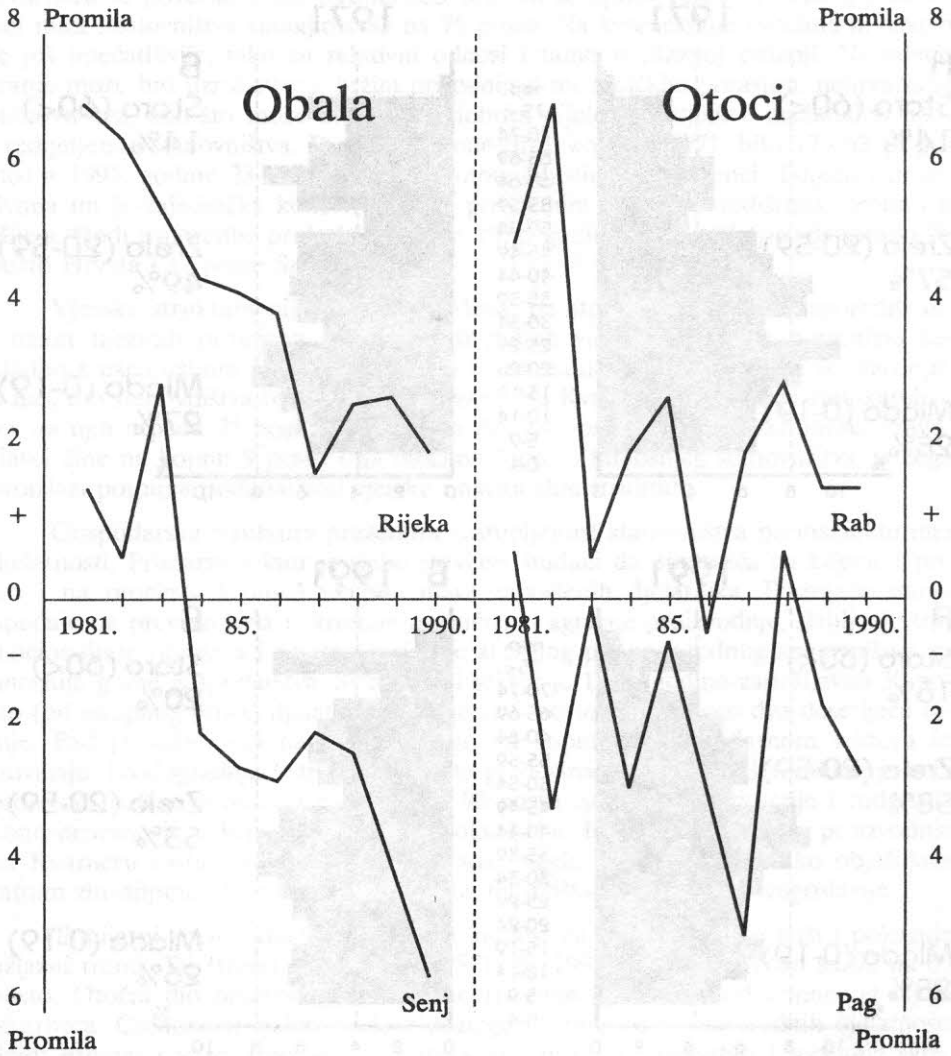
do stanovništvo (0 - 19) je opalo s 28 na 25 posto, dok je zrelo (20 -59) poraslo s 56 na 57 posto i staro (60 i više godina života) sa 16 na 17 posto. Dinamika promjena nije identična na obalnom i otočnom dijelu kvarnerskog kraja. Na otocima mlado stanovništvo opada sporije (!), zrelo se povećava intezivnije nego na kopnu, a postotak starog se smanjuje.

Prirodna obnova stanovništva umnogome ovisi o strukturi žena prema fertilnim skupinama. Budući da stanovništvo postaje sve starije, od ožujka 1971. do ožujka 1991. godine na Kvarneru se broj žena u fertilnoj dobi (15-49) smanjio sa 63,3 na 48,2 posto. Istodobno se postfertilna skupina povećala sa 14,4 na 33,9 posto! Smanjuje se i bruto stopa reprodukcije.⁹ Ona je između 1975. i 1980. godine, na području nekadašnje Zajednice općina Rijeka, iznosila 0,95 da bi u razdoblju od 1986. do 1990. godine pala na 0,82. Maksimalna stopa bruto reprodukcije tijekom 1975. godine zabilježena je u Rijeci 1,05, a minimalna na Pagu 0,66. Reprodukcijska je najdinamičnija u trećoj dekadi života majke što je i razumljivo s obzirom da se baš u toj dobi sklapa ogromna većina brakova.

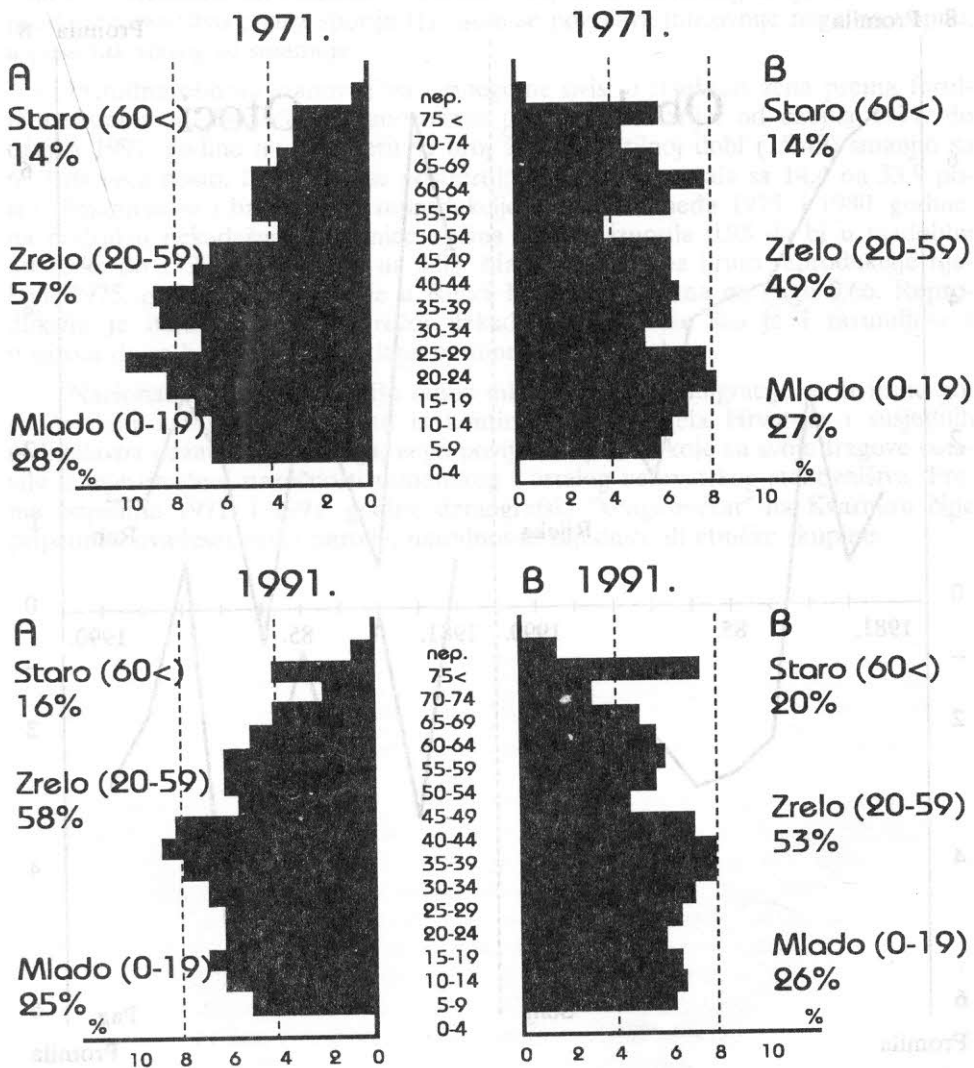
Nacionalna struktura je više odraz mlade spontane imigracije motivirane gospodarskim razlozima, poglavito iz kontinentskih predjela Hrvatske i susjednih (odnedavna nezavisnih) zemalja, nego povijesnih prilika koje su svoje tragove ostavile u mjestimičnoj nazočnosti romanskog i ostalog nehrvatskog stanovništva. Prema popisima 1971. i 1991. godine demografski "konglomerat" na Kvarneru čine pripadnici dvadeset četiri naroda, narodnosne zajednice ili etničke skupine.

⁹ Bruto stopa reprodukcije dobije se tako da se suma živorođene i mrtvorodene djece pomnoži s 35 (tj. prosječnim trajanjem fertilitnosti žene) i umnožka podijeli s brojem žena u životnoj dobi od 15 do 49 godina.

Grafikon 1. Polovi prirodnog prirasta stanovništva na obali i otocima Kvarnera (bivše općine) između 1981. i 1990. godine

Grafikon 2. Usporedba dobne piramide stanovništva kvarnerskih naselja 1971. i 1991. godine

A - Obala B - Otoci

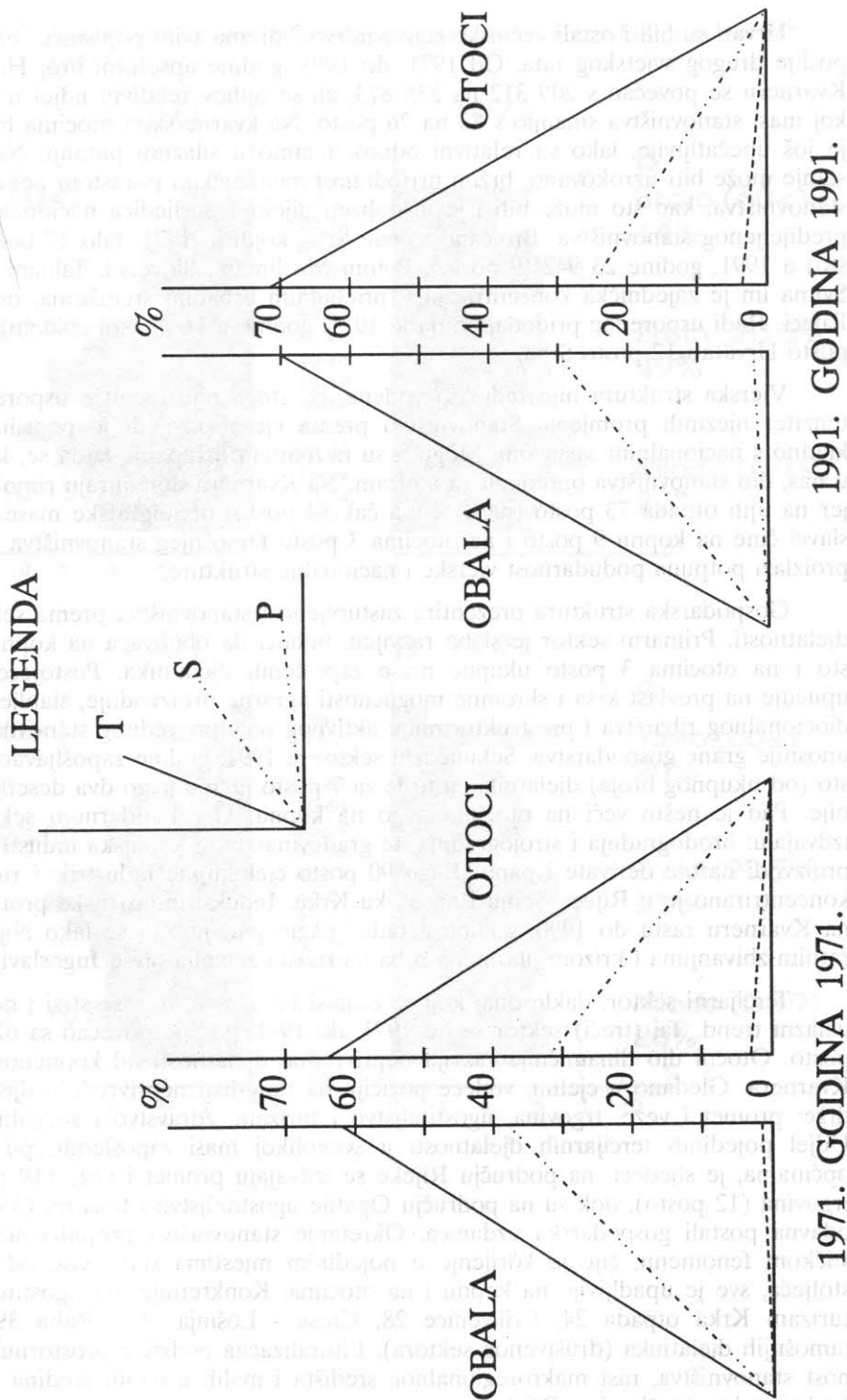
Hrvati su bili i ostali većinsko stanovništvo - prema svim popisima obavljenim poslije drugog svjetskog rata. Od 1971. do 1991. godine apsolutni broj Hrvata na Kvarneru se povećao s 209 312 na 235 873, ali se njihov relativni udjel u svekolikoj masi stanovništva smanjio s 83 na 76 posto. Na kvarnerskim otocima hrvatstvo je još upečatljivije, iako su relativni odnosi i tamo u silaznoj putanji. Navedeno stanje može biti uzrokovano: bržim prirodnim i mehaničkim porastom nehrvatskog stanovništva, kao što može biti i jeste dobrim dijelom posljedica nacionalno neopredijeljenog stanovništva. Brojčano slijede Srbi, kojih je 1971. bilo 17 062 (8 posto) a 1991. godine 23 942 (9 posto). Potom Muslimani, Slovenci, Talijani i drugi. Svima im je zajednička koncentracija u priobalnim urbanim središtima, osobito u Rijeci. Radi usporedbe pridodajmo da je 1971. godine u Hrvatskoj evidentirano 78 posto Hrvata i 12 posto Srba.

Vjerska struktura nije redovito vođena, pa stoga nije moguće usporediti intenzitet njezinih promjena. Stanovništvo prema vjeroispovijedi je poprilično skladno s nacionalnim sastavom. Moguća su neznatna odstupanja kada se, kao npr. u nas, dio stanovništva opredijeli za ateizam. Na Kvarneru dominiraju rimokatolici, jer na njih otpada 73 posto (na otocima čak 84 posto) demografske mase. Pravoslavci čine na kopnu 9 posto i na otocima 3 posto tamošnjeg stanovništva, iz čega proizlazi potpuna podudarnost vjerske i nacionalne strukture.

Gospodarska struktura prezentira zastupljenost stanovništva prema sektorima djelatnosti. Primarni sektor je slabo razvijen, budući da obuhvaća na kopnu 1 posto i na otocima 3 posto ukupne mase zaposlenih djelatnika. Postojeće stanje upućuje na prevlast krša i skromne mogućnosti agrarne proizvodnje, slabljenje tradiciionalnog ribarstva i prestrukturiranje aktivnog poljoprivrednog stanovništva na unosnije grane gospodarstva. Sekundarni sektor je 1991. godine zapošljavao 30 posto (od ukupnog broja) djelatnika, a to je za 7 posto manje nego dva desetljeće ranije. Pad je nešto veći na otocima nego na kopnu. U sekundarnom sektoru se izdvajaju: brodogradnja i strojogradnja, te građevinarstvo i kemijska industrija koja proizvodi naftne derivate i papir. Blizu 90 posto cjelokupne industrije i rudarstva koncentrirano je u Rijeci, Senju i na otoku Krku. Indeksi industrijske proizvodnje na Kvarneru rastu do 1990. godine a tada naglo padaju, što se lako objašnjava ratnim zbivanjima i krizom plasmana roba na tržišta zemalja bivše Jugoslavije.

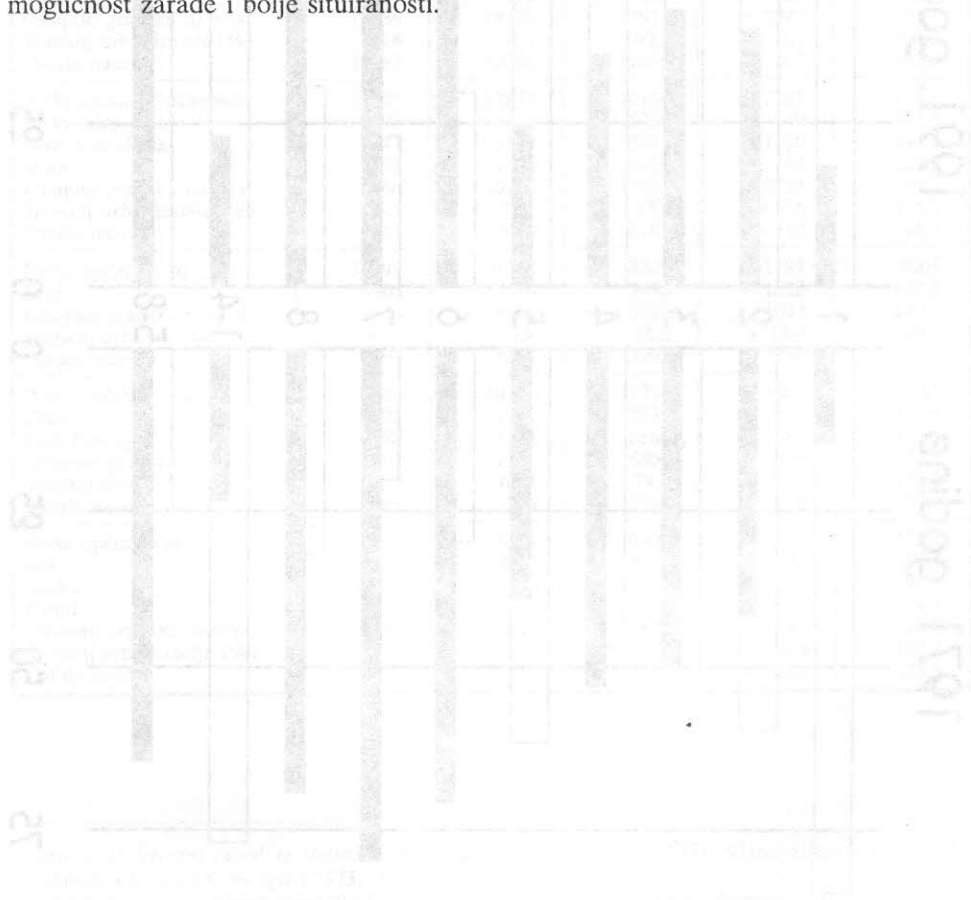
Tercijarni sektor, dakle onaj koji se odnosi na usluge, najviše strši i pokazuje uzlazni trend. Taj (treći) sektor se od 1971. do 1991. godine povećao sa 62 na 69 posto. Otočni dio dinamičnije razvija neprivredne djelatnosti od kopnenog dijela Kvarnera. Gledano u cjelini, vodeće pozicije na rang-listi neprivrednih djelatnosti drže: promet i veze, trgovina, ugostiteljstvo i turizam, zdravstvo i socijalna skrb. Udjel pojedinih tercijarnih djelatnosti u svekolikoj masi zaposlenih, po bivšim općinama, je sljedeći: na području Rijeke se izdvajaju promet i veze (19 posto) i trgovina (12 posto), dok su na području Opatije ugostiteljstvo i turizam (33 posto) odavno postali gospodarska uzdanica. Okretanje stanovništva propulzivnom turističkom fenomenu, čije je korijenje u pojedinim mjestima staro više od jednog stoljeća, sve je upadljivije na kopnu i na otocima. Konkretnije: na ugostiteljstvo i turizam Krka otpada 24, Crikvenice 28, Cresa - Lošinja 36 i Raba 39 posto tamošnjih djelatnika (društvenog sektora). Litoralizacija podstiče prostornu mobilnost stanovništva, rast makroregionalnog središta i malih urbanih sredina koje se funkcionalno prožimaju s Rijekom.

Grafikon br. 3. Gospodarska struktura na Kvarneru 1971. i 1991. godine.
 Primarni (P), Sekundarni (S) i Tercijarni (T) sektor djelatnosti

NASELJA I STUPANJ URBANIZACIJE

Potpuniju sliku demografske stvarnosti dobijemo osvrtom na neujednačeno pulsiranje naselja. Na kopnenom (231) i otočnom (140) dijelu Kvarnera postoji 371 naselje, od kojih je 21 urbanog i 350 ruralnog i mješovitog tipa. Najbrojnija naselja imaju nekadašnje općine Crikvenica (93) i Krk (68). Naprotiv, život je na Rabu organiziran samo u osam naselja. Između 1971. i 1991. godine broj stanovnika se povećao u 107 (29 posto), a smanjio u 247 (66 posto) kvarnerskih naselja. Promjenu populacijske dinamike nije pokazalo sedam (2 posto) naselja, dok je deset (3 posto) naselja potpuno napušteno.¹⁰ Naseljskih jedinica s padom demografske mase ima najviše na širem području Senja (92 posto), zatim na Pagu (87 posto) i Cresu - Lošinju (80 posto). Unatoč snažnom procesu derurizacije prosječan broj stanovnika po jednom naselju raste (1971. godine 683, a 1991. godine 835). Iz toga slijedi logična prosudba da se demografsko "pražnjenje" malih naselja odvija pretežno u korist gradova koji svojim složenim funkcijama pružaju mogućnost zarade i bolje situiranosti.

¹⁰ Bez stanovnika su naselja: Mala Učka (biv. općina Opatija), Kokanj, Krmpotske Vodice, Luka Krmpotska, Podmelnik i Zabukovac (Crikvenica), Dolovo, Radići i Sršići (Krk) te Merag (Cres-Lošinj)

Grafikon 4. Odnos broja gradskog stanovništva (pravokutnik) i seoskog stanovništva (linija) u bivšim općinama Kvarnera 1971. i 1991. godine. 1. Rijeka 2. Opatija 3. Crikvenica 4. Senj 5. Cres-Lošinj 6. Krk 7. Rab 8. Pag 1-4. Naselja na kopnu 5-8. Naselja na otocima

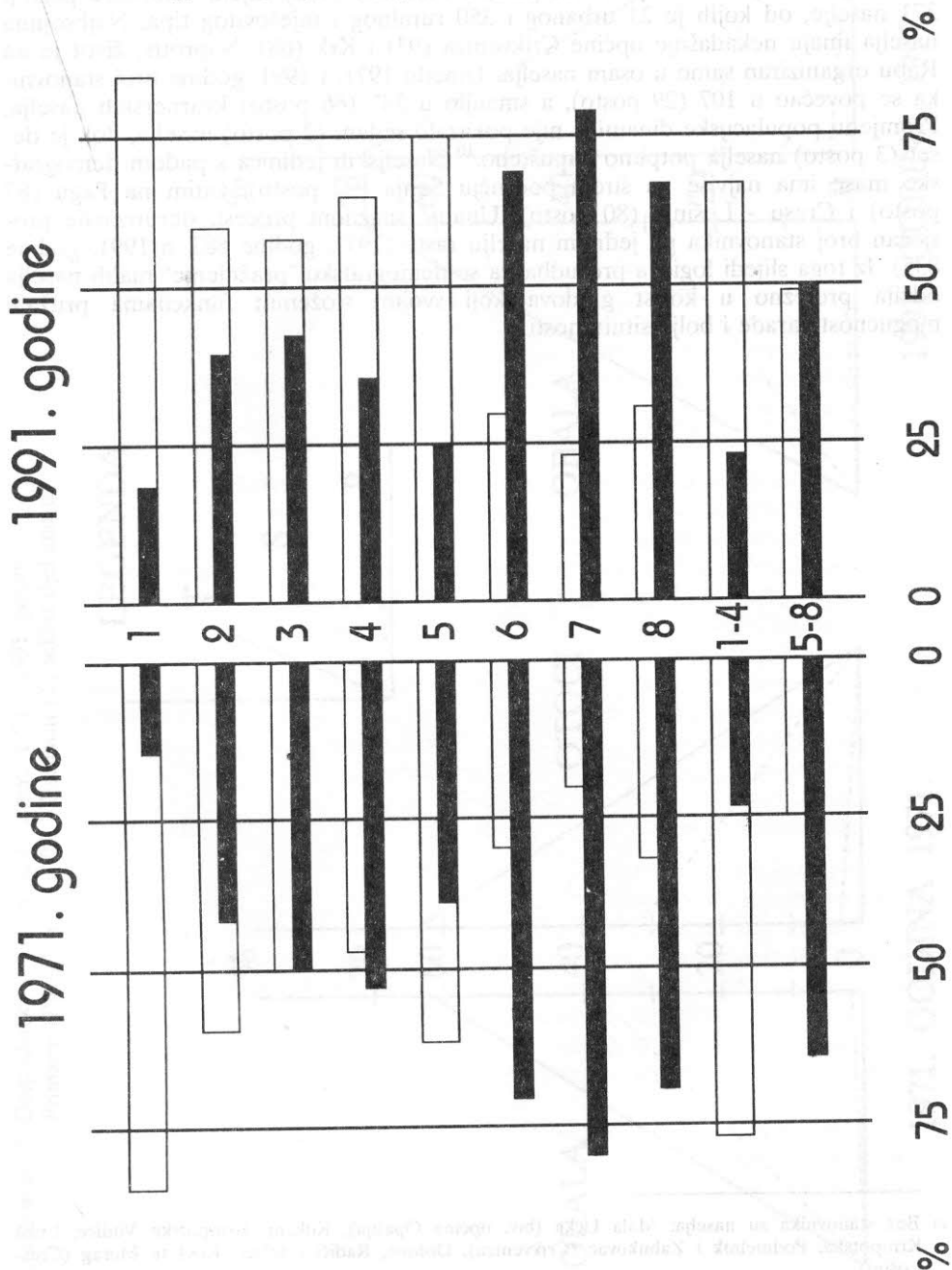

Tabela 2. Promjene stupnja urbanizacije¹¹

Grad ¹²	Broj stanovnika			Razlika 1971-1991.	Indeks 1991/71.
	1971.	1981.	1991.		
Bivša općina Rijeka	160044	193044	206229	+ 46185	128,9
Rijeka	132222	159433	167964	+ 35742	127,0
Bakar	2097	1805	1853	- 244	88,4
Kraljevica	2376	2843	2987	+ 611	125,7
Ukupno gradska naselja	136695	164081	172804	+ 36109	126,4
Stupanj urbanizacije (%)	85,4	85,0	83,6	- 1,6	98,1
Ostala naselja	23349	28963	33427	+ 10078	143,2
Bivša općina Opatija	27118	29274	29799	+ 2681	109,9
Opatija	8995	9536	9073	+ 78	100,9
Ičići	483	561	579	+ 96	119,9
Ika	412	553	477	+54	115,8
Lovran	2989	3484	3640	+ 651	121,8
Matulji	2344	3379	3495	+ 1151	149,1
Mošćenička Draga	456	498	472	+ 16	103,5
Medveja	157	175	177	+ 20	112,7
Ukupno gradska naselja	15836	18186	17913	+ 2077	113,1
Stupanj urbanizacije (%)	58,4	62,1	60,1	+ 1,7	102,9
Ostala naselja	11282	11088	11886	+ 602	105,4
Bivša općina Crikvenica	16873	17837	19154	+ 2281	113,5
Crikvenica	4593	5360	5763	+ 1170	125,5
Novi Vinodolski	2671	3343	3851	+ 1180	144,2
Selce	1196	1486	1439	+ 243	120,3
Ukupno gradska naselja	8460	10189	11053	+ 2593	130,7
Stupanj urbanizacije (%)	50,1	57,1	57,7	+ 7,6	115,2
Ostala naselja	8413	7684	8101	- 312	96,3
Bivša općina Senj	10399	9582	9205	- 1194	88,5
Senj	4906	5536	5998	+ 1092	122,3
Ukupno gradska naselja	4906	5536	5998	1092	122,3
Stupanj urbanizacije (%)	47,2	57,8	65,2	+ 18,0	138,1
Ostala naselja	5493	4046	3207	- 2286	58,4
Bivša općina Cres-Lošinj	9989	10361	11796	+ 1807	118,1
Cres	1823	1936	2234	+ 411	122,5
Mali Lošinj	4278	5244	6566	+ 2288	153,5
Ukupno gradska naselja	6101	7181	8800	+ 2699	144,2
Stupanj urbanizacije (%)	61,1	69,3	74,6	+ 13,5	122,1
Ostala naselja	3888	3180	2996	- 892	77,1
Bivša općina Krk	13110	13334	16402	+ 4393	125,1
Krk	1531	2077	3022	+ 1491	197,4
Baška	825	776	816	- 9	98,9
Punat	1390	700	999	- 391	71,9
Ukupno gradska naselja	3746	3553	4837	+ 1091	129,1
Stupanj urbanizacije (%)	28,6	26,6	29,5	+ 0,9	103,1
Ostala naselja	9364	9781	11565	+ 2201	123,5

11 Izvori: a) Savezni zavod za statistiku: Popis stanovništva i stanova 1971, Stanovništvo – migracijska obilježja, knjiga IX, Beograd 1973.

b) Međuopćinski zavod za statistiku Rijeka: Statistički ljetopis Istre, Primorja i Gorskog Kotara 1992, Rijeka 1992.

12 Klasifikacija naselja na gradska i ostala izvršena je prema službenoj statistici, navedenoj u fusnoti 11, točka b.

Nastavak tabele 2.

Grad	Broj stanovnika			Razlika 1971-1991.	Indeks 1991/71.
	1971.	1981.	1991.		
Bivša općina Rab	8524	8877	9562	+ 1038	112,2
Rab (+ Palit) ¹³	1686	2079	2159	+ 473	128,1
Ukupno gradska naselja	1686	2079	2159	+ 473	128,1
Stupanj urbanizacije (%)	19,8	23,4	22,6	+ 2,8	114,1
Ostala naselja	6838	6798	7403	+ 565	108,3
Bivša općina Pag	7413	7076	7612	+ 199	102,7
Pag	2296	2297	2421	+ 125	105,4
Ukupno gradska naselja	2296	2297	2421	+ 125	105,4
Stupanj urbanizacije (%)	31,0	32,4	31,8	+ 0,8	102,6
Ostala naselja	5117	4789	5191	+ 74	101,4
Priobalje Kvarnera	214434	250086	264387	+ 49953	123,3
Ukupno gradska naselja	165897	197992	207768	+ 71870	125,2
Stupanj urbanizacije (%)	77,4	79,2	78,6	+ 1,2	101,6
Ostala naselja	48537	52094	56619	+ 8082	116,7
Otoci Kvarnera	39036	39648	45372	+ 6336	116,2
Ukupno gradska naselja	13829	15110	18217	+ 4388	131,7
Stupanj urbanizacije (%)	35,4	37,9	40,2	+ 4,8	113,6
Ostala naselja	25207	24536	27155	+ 1948	107,7

Regionalna statistika u Rijeci, kao što se vidi iz prethodne tabele, svjedoči da na Kvarneru postoji dvadeset i jedno gradsko naselje. Vodeća urbana središta su: Rijeka (167 964), Opatija (9 073) i Mali Lošinj (6 566). Samo u tri navedena naselja živi blizu šezdeset posto ukupnog i preko osamdeset posto gradskog stanovništva ovog kraja. Najbrojnija (7) i ujedno najusitnjenija gradska naselja razvila su se na istočnom podgorju Učke. Na tom segmentu zapadnog Kvarnera četiri mala naselja urbane fizionomije (Medveja, Ika, Ičići, Mošćenička Draga) zajedno broje svega 1 705 stanovnika.

Usporedba demografske mase, tijekom dva posljednja desetljeća, ukazuje na diferenciranu dinamiku razvoja gradskih naselja. Velika većina gradova bilježi porast broja stanovnika. Posebno su uočljivi visoki indeksi Krka (197,4), Malog Lošinja (153,5) Matulja (149,1) i Novog Vinodolskog (144,2). U istom dvadesetogodišnjem razdoblju negativne trendove su iskazali Bakar (indeks 88,4), Baška (indeks 98,9) i Puna (indeks 71,9) Pomalo iznenađuje demografska krivulja Opatije, Ika i Selca čije je stanovništvo raslo između 1971. i 1981. godine, da bi u posljednjem međupopisnom intervalu pokazalo blagi pad. Uzgred kažimo da je nelogično grad Rab (1991. godine 592 stanovnika) statistički ograničiti na starogradsku poluotočnu jezgru, koja je davno oblikovana, već ga treba integrirati s Palitom s kojim je srastao u jedinstvenu prostornu i funkcionalnu cjelinu.

Stupanj urbanizacije, kao relativni odnos gradskog naspram broja svekolikog stanovništva, iznosi na kopnenom pojasu 79 posto i na otocima 40 posto (prosječno 73 posto). Stupanj urbanizacije na priobalju uglavnom stagnira, a na otocima raste. Prethodno navedeni udjel urbanog stanovništva, najveći među četiri

¹³ Grad Rab je u popisu 1971. godine prikazan zajedno s prigradskim naseljem Palit, pa smo radi usporedbe to morali učiniti za 1981. i 1991. godinu

makroregije Hrvatske,¹⁴ ne zaostaje mnogo za gospodarski najrazvijenijim zemljama europskog kontinenta. U svim dekadama poslije drugog svjetskog rata urbanizacija na Kvarneru nije tekla jednakomjerno, jer pokretljivost stanovništva u prostoru znatno ovisi o potrebama gradova i njihovoj snazi apsorpcije migranata. Tako je Rijeka, treći grad po veličini u našoj državi, između 1946. i 1981. godine na širem području prihvatila oko 95 000 doseljenika. Kulminacija je bila sedamdesetih godina. I fenomenalni razvoj turizma, posebice sedamdesetih i osamdesetih godina, potvrđuje svoju atraktivnu moć i dovodi do pozitivnog migracijskog salda u poznatijim središtima.

Vratimo se Rijeci. U njoj je tijekom posljednjeg desetljeća prosječna godišnja stopa demografskog rasta svedena na 0,5 posto. Razloge tom fenomenu, pored ostaloga, valja tražiti u skućenim mogućnostima za razvoj gradske mreže, izdvajajući nekih naselja (npr. Kostrene) izvan sklopa središnjeg naselja i opadanju prirodnog prirasta stanovništva (1992. godine grad Rijeka je imao negativno prirodno kretanje)! Za razliku od Rijeke ubrzano se razvijaju naselja u njejoj prigradskoj zoni, naročito na sjeverozapadu i sjeveru. Primjerice: između 1971. i 1991. godine Ćikovići su narasli s 230 na 1 790 stanovnika (indeks 778,3), Mladenići s 148 na 613 (indeks 414,2) Rubeši sa 426 na 1 627 (indeks 381,9), Marinići sa 761 na 2741 (indeks 360,2), Marčelji sa 422 na 860 (indeks 203,8) itd.

Ukratko, rastom nekadašnjih sela na periferiji Rijeke i jačanjem spomenutog procesa litoralizacije povećava se broj naselja s preko tisuću stanovnika. Godine 1971. takvih je naselja na Kvarneru bilo dvadeset četiri, a 1991. trideset devet. Smjerovi suvremene difuzije riječkog gradskog tkiva uvjetovani su prije svega konfiguracijom terena (razmještajem primorskih bila) i možda najviše ekološkim čimbenicima. Kako drugačije tumačiti znatno veće zanimanje za privatnom stambenom izgradnjom na sjeverozapadnom krilu (smjer Matulji-Kastav) nego na jugoistočnom krilu (smjer Urinj-Bakar) riječkog priobalja.

ZAKLJUČAK

Geografska cjelina Kvarnera, komplementarna s neposrednim gorskim zaledem i istarskim poluotokom, izuzetan je primjer vrednovanja prednosti prometnogeografskog položaja i polarizacije stanovništva u naseljima gradskog tipa. Razgranati industrijsko-lučki kompleks Rijeke i Sušaka, čiji pipci dopiru do otoka Krka i Raškog zaljeva, uvelike se izdvaja svojom polifunkcionalnošću i gravitacijskim dometima koji sežu duboko u europski kontinent. Prometne veze s metropolom Hrvatske i ostalim zaledem bit će brže i sigurnije, kada se u skoroj budućnosti dovrši izgradnja poluautoceste kroz Gorski kotar.

Od 1948. do 1991. godine riječka se gradska aglomeracija povećala sa 68 780 na 167 964 stanovnika (indeks 244,2). Rijeka je srasla s nekadašnjim prigradskim selima: Zametom, Pehlinom, Drenovom, Orehovicom, Vežicom, Dragom i Mar-

15 Vresk, M.: Urbanizacija Hrvatske 1981-1991. Geografski glasnik 1992. Vol. 54, na str. 102. udjel gradskog stanovništva po makroregijama Hrvatske 1991. godine iznosi ovako: Zagrebačka 54,2%, Osječka 45,2%, Riječka (Istra + Kvarner + Gorski kotar, op. I.B.) 59,4% i Splitska 57,6%.

tinšćicom. Sada se napinje pretežno prema Kastavštini i Grobinštini, udahnjujući tamošnjim naseljima novu fizionomiju i urbani način života.

Sada logički izvodimo konstataciju da je Rijeka, obzirom na svoju veličinu i gospodarsku moć, glavni korektor popisne i prirodne demografske dinamike na Kvarneru. Važnu ulogu imaju i tradicionalna turistička žarišta, kao što su Opatija i Crikvenica na obalnom, te Rab i Mali Lošinj na otočnom dijelu Kvarnera. Jer, ekspanzija turizma u naznačenim urbanim središtima, posebice od sedamdesetih godina, usporava iseljenička i pospješuje doseljenička strujanja.

Literatura:

1. Blažević, I.: Populacijska dinamika opatijskog priobalja i naselja na istočnim padinama Učke, Godišnjak Hotelijerskog fakulteta u Opatiji, Opatija 1993.
2. Blažević, I.: Opatija - razvoj turizma i njegov utjecaj na transformaciju naselja, Radovi Geografskog instituta Sveučilišta u Zagrebu, sv. 13, Zagreb 1976.
3. Friganović, A.M.: Socijalna geografija i stanovništvo svijeta, Školska knjiga, Zagreb 1968.
4. Stražičić, N.: Rijeka-razvoj i suvremeno značenje, Geografski horizont, br. 1-2, Zagreb 1971.
5. Stražičić, N.: Rijeka - vodeća hrvatska luka, Geografski glasnik, vol. 55, Zagreb 1993.
6. Vresk, M.: Razvoj urbanih sistema u svijetu, Školska knjiga, Zagreb 1984.
7. Savezni zavod za statistiku Beograd: Popis stanovništva i stanova 1971. Stanovništvo - migracijska obilježja, knjiga IX, Beograd 1973.
8. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: Statistički ljetopis 1992, Zagreb 1993.
9. Međuopćinski zavod za statistiku Rijeka: Statistički ljetopis Istre, Primorja i Gorskog kotara 1992, Rijeka 1992.

Summary

RECENT CHANGES AFFECTING THE DEMOGRAPHIC MAP AND THE DEGREE OF URBANIZATION ON THE KVARNER AREA

Situated between the peninsula of Istria and the Velebit range of mountains, the Kvarner area stretches on some 3,246 km² and, according to the data available for 1991, it has 309,759 inhabitants. The demographic map (which is always subject to space and time alterations) shows a relatively low rate of natural movement as well as a diversity in the structure of population tending towards concentration in the urban areas. The general characteristics of the Kvarner area may be reduced to the following: the population is mostly middle-aged, the prevailing nationality is Croatian, the tertial sector of activities tends to absorb the majority of active inhabitants, rural areas record a downward curve while the number of inhabitants in the urban areas is on the increase, which reveals an upward trend of the degree of urbanization.

Key words: natural trend, reduced birth rate, increased death rate, natural increase, economic structure, national structure, degree of urbanization, differentiated dynamics, Rijeka, coast, islands.